

Vastine Liebkindille

Karmela Liebkind arvosteli **Siirtolaisuus-Migration** -lehdessä 4/1997 tutkimustani **Maahanmuuttoasenteet ja elämänhallinta**. Tutkimukseni kohteena olivat suomalaisten ulkomaalaisasenteet vuonna 1995. Aihe oli työtä aloitettaessa ajankohtainen, keskusteluissa vilisivät yhä useammin termit "itä-mafia" ja "elintaso-pakolainen". Koska muuta valtakunnallista hanketta ei ollut suunnitteilla, katsoin tutkimukselle olevan sosiaalisen tilauksen. Olin kiinnostunut myös alan teoreettisesta kehittelystä — uuden etsintä kait kuuluu tutkijan perusvietteihin. Tutkimusta tehdessäni kiinnostuin yhä enemmän ns. elämänhallinnan käsitteestä.

Liebkindin arvostelu oli perusteellinen ja puuttui raportoinnin kannalta myös tärkeisiin kohtiin. Kritiikissään Liebkind ei aina ole kovinkaan omaperäinen ja tasapuolinen, sillä usein hän otti keskustelun kohteeksi asian, jota olin itse pohtinut tekstissäni. Jotta lukijalle ei jäisi liian yksipuolista kuvaa tutkimuksestani, vastaan arvostelijan keskeisiin argumentteihin — pikkuheitot jätän mielelläni Liebkindin erityisosaamiseksi. *Liebkindin teksti on kursivilla.*

1. Liebkind olisi kaivannut alkuun tilastotietoa maamme muuttoliiketilanteesta. "Su-

nessa on edelleen sekä suhteellisesti (alle 2%) että absoluuttisesti (n. 77 000) vähemmän maahanmuuttajia kuin muissa Euroopan maissa, jopa Islannissa. Tämän sanomatta jättäminen antaa lukijalle saman kuvan kuin joukkotiedotusvälineet: me olemme 'hukumassa' maahanmuuttajiin".

Jotain oletan sentään kolleegojenikin tietävän, ja siten yrittän välttää turhia lukuja. Tuskinpa maantieteilijäkään julkaisuissaan toistavat, että Suomen pinta-ala on 337 000 km² ja asukkaita on rapiat 5 miljoonaa. Toisaalta Liebkindin luvut olivat sen verran epätarkkoja, että tuotakoon tarkemmat esille: 1.6 % ja 81 000 henkeä. (Kysessä ovat Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset).

2. *Tutkimuksen otoksesta lukija saa tietää vain sen koon, vastausprosentin ja demografinen rakenteen joka on koko väestöä vastaava. Epäselväksi jää mm. koska otos suoritettiin, ja millä kriteereillä... Kuitenkin tällaiset seikat vaikuttavat ratkaisevasti tulosten yleistettävyyteen ja varsinkin vertailun luotettavuuteen.*

Tutkimusajankohta on esitetty ensimmäisen kerran ensimmäisellä tekstisivulla (sivulla 7). Sen mukaan postikysely on tehty marraskuussa 1995. Perusjoukkona oli Suomessa (ei Ahvenanmaa) asuva

18–75 -vuotias väestö, joka poimittiin satunnaisotoksella väestön keskusrekisteristä.

Liebkind itse toteaa, että aineistoni demografinen rakenne on koko väestöä vastaava. Minusta tämä riittää tässä tapauksessa yleistettävyyden kriteeriksi. Aineiston esittely ei varmasti ole täydellinen, mutta selvästi monipuolisempi kuin esimerkiksi Liebkindin toimittamassa Maahanmuuttajat-kirjassa (vrt. sivulla 51) tapahtunut esittely. Pidän tuotakin esittelyä riittävänä.

3. Tutkimustehtäväni oli selvittää suomalaisten maahanmuuttoasenteita vuonna 1995. Liebkindin mukaan "Söderling myös sivuuttaa (eri tutkimusten) kysymysten muotoilujen erot".

Jotta tulokset olisivat ymmärrettävämmät, on luonnollisesti syytä vertailla saatuja tuloksia muiden tekemiin vastaaviin tutkimuksiin. Maahanmuuttoa koskevien asenteiden osalta vertasin tuloksiani Magdalena Jaakkolan aikaisempiin töihin, muita valtakunnallisia asennetutkimuksiaahan Suomessa ei juurikaan ollut ilmestynyt (Jaakkolan tiedot ovat vuosilta 1989 ja 1993). Vertailtavuus on aina ongelma — tutkimukset tehdään eri aikoina, muuttajien kysymyksenasettelut poikkeavat toisistaan, samoin luokitukset. Tässä suh-

teessa Liebkindin kommentti siitä, että sivuutan kysymysten muotoilujen erot eri aineistoissa, ei täysin pidä paikkaansa. Olen käsitellyt kysymysten ja luokitusten eroja sivulla 22.

4. *Söderling vertaa omia tuloksiaan suoraan Jaakkolan tuloksiin, ja siinäkin on epätarkkuuksia: Jaakkolan tutkimuksissa nuoret eivät suhtautuneet muita ikäryhmiä positiivisemmin työvoiman maahanmuuttoon kuten Söderling antaa ymmärtää.*

Jaakkolan tutkimuksessa 18–24-vuotiaiden asenteet (vakioimaton poikkeama) olivat selvästi koko aineiston positiivisimmat (vrt. sivu 42). Kun tutkitaan korjattuja (vakioituja) poikkeamia tilanne muuttuu, mutta edelleen 18–24-vuotiaiden asenteet ovat positiivisemmat kuin 25–29-vuotiaiden.

5. Esittelin tutkimukseni alussa Berryn tunnetun akkulturaatiomallin. Liebkindin mukaan *"John Berryn akkulturaatiomalli ei siten ollenkaan sovi kuvaamaan 99 %:n valtaväestön asennoitumista pienempien maahanmuuttajaväestöön"*.

Mallilla tutkitaan maahanmuuttajien sopeutumista. Alkuperäisen mallin mukaan tulijoilta kysytään kaksi kysymystä: a) miten tärkeää on säilyttää oma kulttuurinsa ja siihen liittyvä kulttuuri-identiteettinsä, ja b) miten tärkeää on ylläpitää hyvät suhteet ja kiinteä yhteys koko yhteiskuntaan ja valtaväestöön. Malli on toimiva, mutta puhkikaluttu. Siksi

olen soveltanut Berryn mallia siten, että olen kysynyt kanta-väestöltä eli suomalaisilta kaksi kysymystä: a) koetko, että suhteiden luominen maahanmuuttajiin on tärkeää ja b) pidätkö tärkeänä, että maahanmuuttajat voisivat säilyttää oman kulttuurinsa ja kielensä.

Toki malleja voidaan jatkokehittää ja soveltaa vastaamaan muuttuvia tutkimustarpeita. Alldardin ansiokkaalla hyvinvointimallilla on selviä yhteyksiä Maslowin tarvehierarkiaan. Berryn mallia koskeva sovellukseni olisi tietysti voitu tuoda enemmän esille raportissani. Päädyin suppeaan esittelyyn, koska en käyttänyt mallia varsinaisessa empiirisessä osassani. Koska Liebkind on niin huolestunut Berryn mallista, todettakoon että hänellä *"Maahanmuuttajat"* -kirjassa (sivulla 26, kuvio 2.1.) Berryn mallin muuttajat ovat vaihtaneet paikkaa eli kyseessä on epäkelpo esitys.

6. Liebkind esittää arvostelussaan lukuisia siteerauksia, jotka on irrotettu kokonaisuudesta ja siten lukijalle muodostuu väärä käsitys tarkasteltavasta asiasta. Esimerkki: *"Sivulla 16 esitettävästä kauniista kaaviosta huolimatta tutkimusta ohjaava 'paradigma' ja sen perustelut jäivät siten lukijalle epäselväksi. Tekijä ilmoittaa muuta mutkitta, että 'yhteiskunnalliset tekijät otetaan annettuina'."*

Lausehan kuuluu kokonaisuudessaan: *"Koska aineisto on yksilötasoinen (postikyseily), otetaan yhteiskunnalliset*

tekijät annettuina". Kuten tutkimukseni sivun 16 mallista ilmenee, yhteiskunnallisilla tekijöillä tarkoitetaan maan talouden tilaa, työttömyyttä, alueellisia tekijöitä jne. Olen joissain aikaisemmissa tutkimuksissani yhdistänyt yksilötason ja agregaatitason tekijöitä (esimerkiksi liittänyt asuinkunnan työttömyysasteen yksittäisen vastaajan tietoihin). Nyt tarkastelu perustui vain kyseeseen annettuihin henkilökohtaisiin vastauksiin.

7. Liebkind tarkastelee useassa yhteydessä sitä, etten riittävästi ole tuonut esille Jaakkolan ja oman aineistoni välisiä eroja. Olen mielestäni riittävän tarkasti paneutunut asiaan. *"Tärkeä ero on vastausvaihtoehtojen määrä. Söderlingillä niitä oli vain kolme, kun taas Jaakkolan tutkimuksessa käytettiin viisiportaista vastausasteikkoa."* Liebkind tarkoittanee MCA-analyyysissä käytettyjä selitettäviä muuttujia. Asia on todettu sivulla 22, toisessa kappaleessa.

Alkujaan maahanmuuttoasenteita mittaavat muuttujani olivat nefiluokkaisia ja Jaakkolalla kuusiluokkaisia. Kummassakin aineistossa kysymyksiin sisältyi myös "ei osaa sanoa" -vaihtoehto. Liebkindin kommentit kyseisen vaihtoehdon käytöstä ovat tietysti oikeita: jos luokkia on eri määrä, niin sillä on oma merkityksensä tuloksille. Sen sijaan Liebkindin vetämä johtopäätös on hätäinen: *"Vastausvaihtoehtojen erojen (ja virhetulkintojen) vuoksi Söderlingin sivulla 48*

esittämään keskeiseen johtopäätökseen asenteiden selvästä kiristymisestä vuosien 1993 ja 1995 välillä ei voi täysin luottaa". Poistin sekä Jaakkolan että omasta tutkimuksestani "ei osaa sanoa" -vaihtoehdot työvoiman maahanmuuttoa koskevan kysymyksen osalta. Tälläkin tavalla tarkasteltuna asenteet ovat koventuneet. Ero on tilastollisesti tarkasteltuna erittäin merkitsevä.

Kysymys: pitäisikö Suomen ottaa vastaan ulkomaalaisia työnhakijoita. Vertailu vuosien 1993 (Jaakkola 1995, 7) ja 1995 (Söderling 1997) välillä, %:

	1993	1995
Enemmän	14	9
Yhtä paljon	24	34
Vähemmän	62	57
Yhteensä %	100	100
Yhteensä N	1025	640

Chi² = 26.22, d.f. = 2, p < 0.001

Suuntaus oli samanlainen myös pakolaisuutta koskevan asenteen kohdalla, tosin ei yhtä merkitsevänä. Sen sijaan Liebkind on oikeassa taulukkooni 6 liittyvässä kommentissa, jossa tarkasteltiin vastaajien näkemystä väitteestä "Monet ulkomaalaiset tulevat vain hyötyäkseen sosiaalieduista". Tämän väitteen kohdalla asenteen koveneminen ei ole jatkunut vuoden 1993 jälkeen.

Liebkind kiinnittää huomiota myös omani ja Jaakkolan aineiston erilaisiin ikärakenteisiin. "Jaakkolan tutkimukset

kohdistuivat kaikkiin 15 vuotta täyttäneisiin, Söderlingin aineisto koostui 18–75-vuotiaista (tämä mainitaan vasta sivulla 22) jne." Oman aineiston ikähaarukan olen esittänyt sivulla 7. Jaakkolan aineiston ikätarkastelu on sivulla 22 kohdassa, jossa olen diskussoinut vertailtavuutta vaikeuttavia tekijöitä.

Lisäksi todettakoon, että taulukoissa 5 ja 6 olen vertaillut Suomen ja Ruotsin asenneilmastoa. Tällöin aineistot ovat iän suhteen yhteneviä, sillä ruotsalaisten vuoksi Jaakkola poisti aineistostaan alle 18-vuotiaat (vrt. Jaakkola 1995, 89, taulukon 31 alanootti).

8. Liebkind on varsin tarkka siitä, että MCA-analyysissä on keskityttävä vain merkitsevien selittävien muuttujien tarkasteluun. Olen tietoinen asiasta, ja olen tuonut merkitsevyydet esiin siltä osin kuin niitä on ilmennyt (s. 22 ja 23). Koska tutkimukseni ote on paljolti vertaileva, olen luonnollisesti joutunut tarkastelemaan muuttujakombinaatioissa tapahtuvia muutoksia ja tällöin myös ei-merkitsevien muuttujien 'kohdalla' on tietysti ollut esillä. Olen siten analyysissäni keskittynyt beta-kerrointen keskinäisen järjestyksen tarkasteluun, ilmoittaahan beta-kerroin selityskyvyn suhteellisuutta suhteessa muihin muuttujiin. Olen merkinnyt beta-kerrointen merkitsevyydet (p-arvot) taulukkoihin, joten selittäjien tilastollinen merkitsevyys (tai sen puuttuminen) on selkeästi todettavissa. Toisenlaistakin

käytäntöä näkee (vrt. Alkula et al. 1994, 261–262; Jaakkola 1989, 97, 101).

Liebkindiä huolestuttaa myös MCA-analyysissä "ei osaa sanoa" -vaihtoehdon yhdistäminen "saman verran kuin nykyisin" -vaihtoehtoon (tutkittaessa pitäisikö Suomen ottaa vastaan pakolaisia). Kommentti on turha. Dimensionaalisuuden ja järjestysasteikkolisuuden aikaansaamiseksi luokkien yhdistäminen oli tarpeellista – neljäntenä vaihtoehtona "ei osaa sanoa" -vaihtoehtoa ei analyysissä voi käyttää (vrt. MCA-analyysin asteikkolisuudesta Roponen 1994, 81). Edellinen ei tietystikään poista sitä pääkipua eli voidaanko EOS-vaihtoehto aidosti tulkita neutraaliksi mielipiteeksi. Tämä lienee asennetutkimusten yleisempikin ongelma.

9. Liebkind on varsin tuohutunut siitä, että olen mitannut vastaajien sisäistä elämänhallintaa vain kolmella muuttujalla: "Todella ihmeellinen ja kaikkien tieteellisten sääntöjen vastainen on Söderlingin väite, jonka mukaan hän voi tulkita ihmisen sisäisiä, elämää ohjavia näkemyksiä kyselyssään käyttämiensä kysymysten perusteella. Näitä kysymyksiä kun on vain kolme, ja näistä koostuvan summamuuttujan reliabiliteettikerroin (Cronbachin alfa) niinkin alhainen kuin .525".

Olin hyvin tietoinen siitä, että sisäisen elämänhallinnan mittareita oli vähän. Tässä suhteessa olin sidoksissa aineistoon – tämän totesin sivulla 34.

Samoin diskusoin alfa-kertoimen alhaisuutta sangen perusteellisesti myös samaisella sivulla. Liebkind antaa lukijalle tässäkin virheellisen kuvan siitä, että tutkija ei olisi käsitellyt kyseisiä asioita työssään.

10. Löysin tutkimuksessani neljä erilaista vastaajatyyppiä elämänhallinnan perusteella, so. 'menestyjät', 'selviytyjät', 'raami-ihmiset' ja 'häviäjät'. Tarkastelin eri muuttujien avulla, millaisia nämä vastaajat olivat. "Söderling tarkastelee tyyppiensä ominaisuuksia yksi muuttuja kerrallaan, mutta vaikka hän itse varoittaa eri muuttujien tietojen yhdistämistä, hän kuitenkin heti seuraavalla sivulla kuvaa tyyppejään juuri yhdistelemällä ..." Liebkindin kommentti on väärä, sillä en todellakaan ole yhdistellyt tietoja. Esimerkiksi 'raami-ihmisistä' totesin: heissä on keskimääräistä enemmän kaupunkilaisia, hyvin koulutettuja, toimeentulevia ja vasemmistoa äänestäneitä (en siis sanonut, että 'raami-ihmiset' ovat kaupungissa asuvia, hyvin koulutettuja ja vasemmistoa äänestäviä...).

11. Liebkind kokee tutkimukseni annin elämänhallinnan osalta vähäiseksi: "Mitään uutta ja mullistavaa elämänhallinnan käsite ei siten anna ulkomaalaisasenteiden tutkimukselle, Söderlingin sivulla 49 esittämästä kauniista syy-yhteykskaaviosta huolimatta".

Ei Suomessa eikä juuri maailmallakaan ole aikaisemmin tietääkseni julkaistu tutkimusta elämänhallinnan ja ulkomaalaisasenteiden välisestä yhteydestä. Olen esitellyt päätulokseni (samoilla varauksilla, jotka olen raportissani esitellyt) sekä Euroopan väestötieteen konferenssissa Krakovassa että Maailman väestötieteen konferenssissa Pekingissä viime vuonna. Krakovassa keskustelu oli kiinnostunutta ja aktiivista — ainakaan siellä olleet kollegat eivät olleet pohtineet asenteita elämänhallinnan kautta. Itse tulen jatkamaan aiheen kehittelyä. Jatkotyössä huomioin kaikki saamani rakentavat kommentit mahdollisimman hyvin.

12. Liebkindin ärsykekynys ylittyi myös alkulauseeksi valitsemastani Veikko Huovi-

sen siteerauksesta. "Saatteeksi tarkoitetut Havukka-ahon ajattelijan mietteet synnyttävät lukijassa väriä mielleyhtymiä eivätkä sovi ollenkaan kirjan käsittelemään teemaan".

Havukka-ahon ajattelija on suomalaisille suurille ikäluokille lähes ainoa kirja, jonka lukeminen oppikoulussa ei tuntunut pakkopullalta. Itse asiassa teos on osa juuriamme ja identiteettiämme. Metaforien esittäminen ei tässä yhteydessä kannattane. Ehkäpä Eino Leinon runo "Rauhottoman Rukous" ja sen ensimmäinen värssy olisivat saaneet Liebkindin hyväksynnän:

"Minä täällä" olen vieras,
vieras vaan
olen ollut alusta saakka.
Ovat outoja minulle laaksot
maan ja outo on elämän
taakka.
Minä kuljen ja katson
kummastuin joka puuta ja
joka kukkaa,
minä kuljen kumpuja itkusuin
ja itken ihmisrukkaa."¹

Ismo Söderling

¹ Matti Rag Paananen on säveltänyt runon oivallisesti rasminvastaisella Kosketus-CD:llään. Hienosta tulkinnasta vastaa Kalle Fälz.